

SOŇA GABZDILOVÁ* – MILAN OLEJNÍK**

A kommunista rendszer és a magyar nyelvű oktatás Szlovákiában 1948 és 1950 között

Az 1948. évi februári események döntő és radikális változást hoztak a Csehszlovák Köztársaság (CSSZK) művelődési életében, amikor Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) átvette a politikai hatalmat, és az állam politikai, gazdasági és társadalmi működését – beleértve a művelődést és oktatást is – fokozatosan teljhatalmú irányítása alá vonta. Ezek a változások az iskolák összes típusát és fokozatát érintették a tanítási nyelvre való tekintet nélkül. Tanulmányunkban annak elemzésére teszünk kísérletet, hogy az új hatalom miképpen viszonyult a Szlovákiában élő magyar nemzetiségű gyerekek oktatásához az 1948–1950 közötti évek a társadalmi-politikai kontextusában, és igyekszünk bemutatni a magyar tanítási nyelvű iskolák újbóli megnyitását.¹

A kisebbség helyzete a Csehszlovák Köztársaságban 1948 februárja után is bizonyult kérdésnek számított. A potsdami konferencia utolsó napján és a tárgyalások végkimenetelének nyilvánosságra hozatalát követően, 1945. augusztus 2-án Edvard Beneš köztársasági elnök aláírta a 33/1945. számú alkotmányos dekrétumot, mely szerint a magyarok és a németek elveszítik állampolgárságukat, az aktív antifasisztákat és a egyes házasságban élőket leszámítva.² Idegenekként éltek a Csehszlovák Köztársaságban bármilyen polgári, politikai vagy egyéb jogok nélkül, az anyanyelvi oktatás lehetőségétől is megfosztva.³ A csehszlovák kormány szándéka

* A szerző a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi és Pszichológiai Központ, illetve a kassai Társadalomtudományi Központ tudományos munkatársa. E-mail: gabzdil@saske.sk

** A szerző a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi és Pszichológiai Központ, illetve a kassai Társadalomtudományi Intézet tudományos munkatársa. E-mail: olejnik@saske.sk

¹ Ez a tanulmány a Szlovák Köztársaság oktatásügyi minisztériumához (MŠVVaŠ SR) és a Szlovák Tudományos Akadémiához (SAV) tartozó Tudományos Támogatási Ügynökség (VEGA) *Elemi és középfokú iskolák Szlovákiában Csehszlovákia Kommunista Pártja politikájának kontextusában 1948–1953 között* (2/0057/20) nevű projektjének keretében íródott, és a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság központi levéltáraiban végzett kutatásokon alapul.

² *Sbirka zákonů a nařízení republiky Československé (A Csehszlovák Köztársaság törvényeinek és rendeleteinek tára)*. 1945. 17. rész, kiadva: 1945. augusztus 10-én, 57–58.

³ Az első világháború után a csehszlovák kormány nemzetközi szerződésekben többek között garantálta, hogy a kisebbségek számára biztosítják az anyanyelven történő oktatás jogát, amit az

az volt, hogy a magyar lakosság lélekszámát minimálisra csökkentse. Az említett cél elérését a CSSZK és Magyarország közötti lakosságcserevel, a szlovákiai magyarok Cseh- és Morvaországba deportálásával, reszlovakizációval⁴ és egyéb intézkedésekkel igyekezett megvalósítani.

A II. világháború után a csehszlovák állam magyarokkal szembeni politikáját a CSKP és Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) is támogatta. A Magyar Kommunista Párt (MKP) bírálta azt a magatartást, amelyet a cseh és a szlovák kommunisták a magyar kisebbség iránt tanúsítottak. 1947 szeptemberében a kommunista pártok Informbürojának lengyelországi alakuló ülésén Szklarska Porębában az MKP képviselői éles kritikával illették mind a CSKP, mind az SZLKP magatartását a magyar kisebbséggel szemben, s a cseh és szlovák kommunistákat nacionalizmussal vádolták meg. A romániai delegáción kívül a megjelent képviselők közül

---

ország húszéves fennállása alatt lényegében be is tartott. Szlovenszkón a legalsó szinttől a középfokúig volt magyar nyelvű oktatás. Azonban Dél-Szlovákia agrárjellege ellenére, ahol a magyar lakosság jelentős hányada élt, hiányoztak a mezőgazdasági szakiskolák, ipari szakiskolákat sem hoztak létre. 1918–1938 között a főiskolákon és egyetemeken nem volt lehetőség magyarul tanulni. A magyar kisebbség politikai képviselői több ízben rámutattak saját iskolai öngazgatásuk hiányára. Az említett körülmények miatt a csehszlovák oktatásigazgatás, illetve a kormány és a magyar kisebbség közötti viszony konfliktusokkal terhelt volt. Az első Szlovák Köztársaságban (1938–1945) a magyar nemzetiségűek csoportjából származó állampolgárok száma az első bécsi döntést követően nem egész 58 000-re csökkent. Anyanyelvi oktatásban népiskolák (8 állami, 28 magánintézmény), polgári (1 állami, 2 nem állami, az általános szintű oktatás felső tagozatáról van szó), illetve középiskolák szintjén részesülhettek, beleértve a szakközépiskolákat is. A szlovák kormány az oktatáspolitikában is érvényesítette a reciprocitás elvét. Bővebben az első CSSZK-ban és az első Szlovák Köztársaságban lévő magyar tannyelvű iskolákról l. Popély Gyula: *A magyar iskolaiügy kálváriája Csehszlovákiában 1918–1945*. In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. II. Budapest: Ister Kiadó, 1998. 5–93. Szintén az első köztársaságbeli magyar tanítási nyelvű iskolákról ír: Gabzdilová, Soňa: *Možnosti a obmedzenia. Vzdelávanie v jazyku maďarskom na Slovensku 1918–1938*. Košice: Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Spoločenskovedný ústav, 2017. Az első Szlovák Köztársaság magyar iskoláiról l. Csicsay, Alajos: *Iskolatörténet*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2002. 120–123.

⁴ A reszlovakizáció 1946–1948 között lebonyolított állami akció volt, melynek lehetőséget kellett biztosítania arra, hogy a múltban elmagyarosított szlovákok eredeti nemzetiségüket felvállalhassák. Az adott társadalmi-politikai helyzetben mindenekelőtt a magyar lakosságot azonosították szlovák nemzetiségüként. A magyarság bizonytalansággal, félelemmel és fenntartásokkal fogadta mindezt. A reszlovakizáltak mentesülhettek a lakosságcsere alól, nem vesztették el az állampolgárságukat, nem veszélyeztette őket a csehországi kitoloncolás és egyebek. Bővebben a reszlovakizációról l. Šutaj, Štefan: *Reslovakizácia. (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne.)* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. Vadkerty, Katalin: *Maďarská otáзка v Československu 1945–1948. Dekréty prezidenta Beneša a ich dôsledky na deportácie a reslovakizáciu*. Bratislav: Kalligram, 2002. 371–480.

senki nem nyilatkozott a kérdés kapcsán: azt magyar–csehszlovák ellentétként könyvelték el.⁵

Csehszlovákia 1948 februárja után annak a közép-kelet-európai országokat alkotó hatalmi tömbnek lett a tagja, amelyben a kommunista pártok kormányoztak, és ennek Magyarország is része volt. Ezen országok politikáját a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége (SZSZKSZ) határozta meg, amely az országok újonnan létrejött tömörülésén belül nem tűrte az ellentéteket. A csehszlovákiai magyarság oktatásügye konfliktusveszélyt jelentett, és a kommunista vezetők tudatosították, hogy a magyar kérdés megoldásának eredeti koncepcióját a köztársaságon belül legalábbis korrigálniuk kell. A hatalomátvételt követő néhány hónapban viszont a CSKP vezetése érdektelenséget tanúsított a köztársaságban élő magyarok iránt, a csehszlovákiai magyar lakosság helyzete pedig változatlan maradt.

Közben a magyar kormány és az MKP intenzív nyomást gyakorolt a cseh és szlovák kommunisták vezetőire, hogy a magyar kisebbséggel szemben változtassák meg politikájukat. A prágai vezetők tudatosították az Európában kialakult új geopolitikai helyzet realitását és annak tényét, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjától (SZKP) nem számíthatnak támogatásra, fokozatosan meghátráltak.

A váltásról a CSKP Központi Bizottságának (KB) ülésén határoztak 1948. június 9-én, az SZLKP képviselőinek és a Megbízottak Testülete (MT) tagjainak jelenlétében. Klement Gottwald, a CSKP elnöke a tárgyaláson felvetette a Csehszlovákiában élő magyarokkal szembeni új politika kérdését, és felvázolta a párt új irányvonalát. Megemlítette, hogy a magyar kisebbség kitelepítését nem sikerült úgy megvalósítani, ahogy ezt a német lakosság esetében kivitelezték. A Csehszlovák Köztársaságnak ezért a jövőben számolnia kell több százezer magyarral, s az államnak jogokat kell biztosítania számukra:

„olyan jogokat, amelyekkel a lengyelek és az ukránok is rendelkeznek, tehát polgárjogokat, választójogot, valamilyen iskolákat, valamilyen egyesületeket, de politikai pártokról, szakszervezetekről, különleges státusról stb. persze szó sem lehet”.⁶

A továbbiakban megállapította, hogy az említett jogokat

„úgy kell megadnunk, hogy nyugalom és béke legyen... Az egész rendszerben van egy lyuk. Egy nyílt seb, amit feltétlenül be kell gyógyítanunk.”⁷

⁵ Bővebben I. Barnovský, Michal: *Sovietsky zväz, komunisti a riešenie maďarskej otázky na Slovensku v rokoch 1945–1950*. In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (ed.): *Bolševizmus, komunizmus a radikální socializmus v Československu*. Svazek III. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2004. 164–165.

⁶ Vartíková, Marta: *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944 – 1948*. Bratislava: Pravda, 1971. 699.

⁷ Vartíková, 1971. 699.

A CSKP KB ülésén elfogadott irányvonal a következő időszakra nézve meghatározta a magyar kisebbség problémáival kapcsolatos felfogást. Mindemellett elvetette az egyéni kisebbségi jogokat és a kisebbségi közösség sérelmeinek orvoslását, illetve a magyarságot mint jogi-politikai entitást nem ismerte el. A magyar lakosság mint etnikai kisebbség szükségleteit a kulturális-művelődési és az oktatási tevékenységre redukálták.⁸ Az állami szervek ezen a síkon igyekeztek a szóban forgó tevékenység feltételeit megteremteni. A magyar kisebbség államjogi és politikai helyzetének kezelését Csehszlovákiában viszont figyelmen kívül hagyták.

A csehszlovákiai magyarsággal kapcsolatos kérdésekkel – ideértve a magyar nemzetiségű gyerekek oktatását is – a CSKP KB szűk körű elnöksége is foglalkozott 1948. július 8-án. Tagjai négy posztulátumot fogadtak el, amelyek a tervezett változások alappilléreiként szolgáltak volna. Ezek egyike az volt, hogy az oktatás összes fokán

„párhuzamosan a szlovák intézményekkel magyar oktatási nyelvű osztályokat nyitnak. A reszlovakizáltak gyerekeinek magyar osztályokba való jelentkezését nem fogják elfogadni“.⁹

A reszlovakizált magyarok többsége nem beszélte jól a szlovák nyelvet, ahogyan gyerekeik sem. Az elfogadott határozat szerint azonban szlovákul, azaz egy olyan nyelven kellett volna tanulniuk, amelyen nem tudtak kommunikálni.

A CSKP KB szűk körű elnöksége 1948. július 19-én is a magyar kérdés megvitatásával foglalkozott. A téma többszöri tárgyalása közötti rövid időszak arra utalt, hogy a magyar lakosság helyzetének megoldása sürgős volt. Jelen esetben többek között megerősítették a július 8-án elfogadott határozatot, amely a magyar nemzetiségű gyerekek anyanyelvi oktatásának lehetőségeivel foglalkozott általános és középiskolai szinten. Az iskolakérdés vitájában az SZLKP elnöke, Viliam Široký is felszólalt. Kifejtette: a reszlovakizáció elvének megtartása mellett problematikus lesz meghatározni, hány gyerek látogathatja a magyar tannyelvű iskolák osztályait.¹⁰

⁸ Bővebben az 1948 utáni szlovákiai magyar iskolákról l. László Béla: A (cseh)szlovákiai oktatásügy szerkezete, valamint közigazgatási és jogi keretei 1945 után. In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. II. Budapest: Ister Kiadó, 1998. 94–178.

⁹ Národní archiv (NA / Nemzeti Levéltár, NL) Prága, fond (f.) CSKP KB, elnökség, 2. kötet (k.), 126. levéltári egység (l. e.) További döntések: biztosítani a magyarok számára minden állampolgári jogot, nem engedélyezni a különleges nemzetiségi státútum életbe léptetését, valamint etnikai alapelvű politikai szubjektum létrehozását, de azzal, hogy a magyar kommunistákat felveszik a CSKP-be.

¹⁰ Popély Árpád: *Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948–1956 közötti történetéhez I. Spisy k dejinám Maďarov v Československu v rokoch 1948–1956 I*. Somorja/Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet/Fórum inštitút pre výskum národnostných menšín, 2008. 52.

A cseh és szlovák kommunisták a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP)¹¹ küldöttségét az 1948. július 23–24-i pozsonyi találkozón tájékoztatták a magyar kisebbséget érintő, előkészületben lévő változásokról. Viliam Široký a csehszlovák küldöttség nevében többek között kijelentette, hogy az egységes állami iskolahálózat keretein belül az iskolaköteles gyerekek számára

„magyar tannyelvű iskolákat hoznak létre (alsó és középfokon). A szükséges tanerőről, tankönyvekről és épületekről az állam gondoskodik”.¹²

A vitát követően kompromisszum született. A csehszlovák fél engedett, amikor beleegyezett abba, a reszlovakizáltak is korlátozás nélkül jogot kaphassanak arra, hogy magyar iskolákba írassák a gyerekeiket, miközben se az ügy mellett, se ellene szóló propagandát nem volt kívánatos kifejtetni. Az a kötelezettségvállalás is fontos volt, amely szerint az állampolgárságot vissza nem kapó magyarok száma nem haladhatja meg a 2000 főt.¹³

A CSKP központi szervei által hozott döntések alapján 1948 őszén több olyan jogszabályt és intézkedést fogadtak el, amelyeknek a magyar nemzetiségű személyek helyzetén kellett változtatniuk.¹⁴ A csehszlovák kormány 1948. szeptember 30-i ülésén a magyar kérdés különböző szempontjairól tárgyalt, s többek között arról rendelkezett, hogy a magyar nemzetiségű gyerekeknek biztosítani kell az anyanyelven való tanulás jogát. E kormányrendelet alapján Szlovákiában először a szlovák iskolákban indítottak magyar tanítási nyelvű osztályokat (tagozatokat), majd önálló magyar iskolákat is.

Az egységes iskolarendszer rendezéséről szóló törvényt (a Törvénytár 95/1948. sz. törvénye) az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1948. április 21-én fogadta el,¹⁵ azaz

¹¹ A párt nevét a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt egyesülését deklaráló gyűlésen fogadták el 1948. június 11–13. között.

¹² Popély, 2008. 55.

¹³ Magyarország engedménye abban állt, hogy akceptálta a csehszlovák–magyar lakosságcsere folytatását.

¹⁴ A csehszlovákiai magyarság egyenjogúságának alapvető előfeltétele az állampolgársági jogok visszaadása volt. A 245/1948. sz. törvény rögzítette 1948. október 25-én. Az 1. paragrafus 1. bekezdése leszögezte, hogy állampolgárságukat visszakaphatják a magukat magyar nemzetiségűnek vallók közül azok, akik 1938. november 1-jén csehszlovák állampolgárok voltak, és a törvény elfogadásának időpontjában a CSSZK területén rendelkeztek állandó lakhellyel, illetve nem voltak más ország állampolgárai. Feltételként szabták meg a CSSZK iránti hűségi esküt, melyet a törvény hatályba lépésétől számítva 90 napon belül kellett az illetőnek letennie, vagyis 1949. február 14-ig. A 3. bekezdés konkretizálta, hogy kik nem szerezheték vissza az állampolgárságukat. Olyan magyarokat érintett ez, akiket megvádoltak a CSSZK és népi demokratikus berendezkedése elleni tevékenységgel. *Sbíрка zákonů a nařizení republiky Československé*. 1948. 93. rész, kiadva: 1948. november 17-én. 1529.

¹⁵ *Sbíрка zákonů a nařizení republiky Československé*. 1948. 38. rész, kiadva: 1948. május 10-én. 829–838.

még mielőtt az említett intézkedéseket a CSKP legfelsőbb vezetése meghozta volna. A törvényi szabályozás a gyerekek és az ifjúság magyar nyelven való oktatásának problémájával nem közvetlenül foglalkozik. Az oktatásügyi törvény meghatározta, hogy Csehországban, Morvaországban és Sziléziában az oktatási nyelv a cseh, Szlovákiában pedig a szlovák legyen. A 3. paragrafus 2. bekezdése viszont engedélyezte, hogy a csehszlovák kormány az oktatási nyelv kérdésében kivételeket is meghatározhasson.

A törvény bevezető rendelkezésében definiálták az ifjúság egységes nevelését célzó alapelveket mind az általános oktatás, mind a szakoktatás terén, az iskoláknak belső, homogén rendszert kellett alkotniuk. Az említett törvényhozói intézkedés az összes oktatási és nevelési intézményt az állam felügyelete alá helyezte. Az iskolakötelezettséget a 15. év betöltéséig hosszabbították meg, továbbá Csehszlovákia egész területén egységesítették az oktatási rendszert és az iskolai előírásokat. A cél a nevelés és az oktatás egységének megteremtése volt nemre, vallásra vagy társadalmi rétegre való tekintet nélkül. A kötelező iskolába járás kilenc, egymást követő évfolyamot jelentett, melyeket a törvényi szabályozás két fokozatra osztott: az 1–5. osztályok alkották a nemzeti iskolákat (alsó tagozat), a 6–9. osztályok pedig a középiskolákat (felső tagozat). Az oktatási intézmények harmadik fokát kötelezőre (alapfokú szakiskolák) és választhatóra (felsőfokú szakiskolák és gimnáziumok) osztották fel. Az oktatás és nevelés közös célon alapult – az iskolák feladata az volt, hogy kinevelje

„a népi demokratikus állam nemzetileg és politikailag öntudatos polgárait, a dolgozó nép és a szocializmus bátor védelmezőit és odaadó képviselőit”¹⁶

képezze ki. Azonos elvek vonatkoztak a magyar tannyelvű oktatási intézményekre is.

A szlovákiai magyar nyelvű oktatás megújításának folyamatáért az Oktatási Tudományos és Művészeti Megbízotti Hivatal (OTMMH, szlovákul PŠVU) felelt. A hivatal hatáskörét azonban már 1946-ban, a központi kormány által június 28-án jóváhagyott harmadik prágai egyezmény elfogadását követően megnyirbálták. Az egyezmény radikális beavatkozást jelentett a szlovák nemzeti szervek munkájába – a Szlovák Nemzeti Tanácsot (mint törvényhozó szervet) és a Megbízottak Testületét (mint végrehajtó szervet) a központi prágai kormány alá rendelte.¹⁷ Az OTMMH pozíciója másodlagos volt, egyfelől a prágai oktatásügyi minisztériumhoz (illetve az egész Megbízottak Testületének a központi kormányhoz) fűződő

¹⁶ *Sbirka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1948. 38. rész, kiadva: 1948. május 10-én. 829.

¹⁷ A prágai kormány oktatásügyi miniszterének jogában állt, hogy Szlovákiában a hivatala vagy megbízottjai útján gyakorolja hatalmát. A iskolaügyi megbízottat az oktatásügyi miniszter alá rendelték. Bővebben a prágai egyezményekről l. Barnovský, Michal: *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápsy na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava: Archa, 1993. 100–118.

viszonyából adódóan, mindenekelőtt azonban azért, mert alárendelték a CSKP vezetésének. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a megbízotti hivatal egész tevékenysége a CSKP által meghatározott politikai irányvonal érvényesítésére korlátozódott az oktatási és nevelési szférában, és ennek az irányvonalnak feltétlenül alá kellett magát rendelnie.

A magyar kisebbség ifjabb nemzedéke oktatását illetően a felmerülő problémákat csak fokozatosan lehetett megoldani, ennek dacára kezdettől fogva törekedtek a folyamatok felgyorsítására, hogy az 1945 utáni hibákat mielőbb megszüntessék. 1948. október 12-én került sor az OTMMH első tanácskozására – Ladislav Novomeský oktatásügyi megbízott, a hivatal több munkatársa és a dél-szlovákiai járások felügyelőinek részvételével –, ahol a magyar tannyelvű oktatás újraindításának legfontosabb gyakorlati kérdéseiről tárgyaltak.¹⁸ Ebben az időben egy elvi jelentőségű kérdést kellett megoldani: önálló magyar iskolákat hozzanak-e létre, vagy magyar osztályokat indítsanak a szlovák iskolákban. Az oktatásiigazgatás végül az osztályokat, az ún. tagozatokat találta megfelelőknek. Novomeský az OTMMH döntését elsősorban azzal a ténnyel indokolta, hogy a szülők körében abban az időben hiányzott a kellő érdeklődés gyerekeik anyanyelvi oktatása iránt, továbbá a magyar tanárok és az iskolai helyiségek hiányával és az oktatás reszortjának kezdeti felkészületlenségével. Negatívan befolyásolta a helyzetet a reszlovakizáltakkal szembeni hozzáállás, mivel a már említett, 1948. júliusi pozsonyi egyezmény dacára nekik a szlovák tannyelvű osztályokba kellett járniuk.

A szóban forgó tárgyaláson arról határoztak, hogy magyar tagozatok olyan településeken fognak nyílni, ahol két vagy három osztály működik. Feltételként szabták továbbá, hogy az oktatásra minimum 30 magyar nemzetiségű diák jelentkezzen, ahogyan azt is, hogy a szülők kifejezetten kérjék: gyerekeik a magyar tannyelvű tagozatra járjanak, s ezt egy aláírt, írásos kérvénnyel tanúsítsák. Az OTMMH – Ladislav Novomeský nyilatkozata szerint – arra kényszerült, hogy a tagozatokat személyzeti, elhelyezési és szervezési okokból szakaszosan nyissa meg. A tagozatok megnyitásának kezdeti időszakát négy fázisban képelték el. A tanácskozáson 31 olyan települést jelöltek ki, ahol legelőször kell magyar tagozatokat létrehozni.¹⁹

Az MDP vezetősége a csehszlovákiai magyar kisebbség kérdésének az oktatás problémáival együtt nagy figyelmet szentelt. Úgy tűnik, hogy a csehszlovák szervek eljárását általánosságban nem tartották elegendőnek. Rákosi Mátyás 1948.

¹⁸ Slovenský národný archív (SNA/Szlovák Nemzeti Levéltár, SZNL) Pozsony, f. Oktatási Megbízotti Hivatal (OMH), 89. doboz (d.), leltári szám (lelt. sz.) 90.

¹⁹ Ebben az időben a dunaszerdahelyi járásban 8, a somorjaiban 5, a komáromiban és a felediben 4-4, az ógyallaiban 3, a párkányiban és a tornaljaiban 2-2 és az érsekújvári, kékkői és rozsnýói járásban 1-1 magyar tagozatot indítottak. A járási központok mai és korabeli hivatalos megnevezései: Dunaszerdahely/Dunajská Streda, Somorja/Šamorín, Komárom/Komárno, Feled/Jesenské, Párkány/Štúrovo, Tornalja/Tornaľa, Érsekújvár/Nové Zámky, Kékkő/Modrý Kameň, Rozsnýó/Rožňava.

december 14-én Klement Gottwaldnak írt levelében a magyar nyelvű oktatás kapcsán a csehszlovák kormány szemére vetette, hogy Szlovákiában

„csak néhány magyar iskolát nyitottak meg és az előkészületek lassúságából ítélve feltelezhető ... hogy a jövő év szeptemberében is csak jelentéktelen számú magyar iskola fog megnyílni”.²⁰

Gottwald nagy jelentőséget tulajdonított a levélnek, amiről az is tanúskodik, hogy tartalmát és válaszában a vázlatát a CSKP KB Elnöksége elé terjesztette. A CSKP elnökének válaszával 1949. január 9-én a kibővített elnökség foglalkozott. A csehszlovák állami szervek eljárását Gottwald védelmébe vette. A levél tartalma szerint az oktatásügy pontos tervet készített elő, amely biztosította a magyar nemzetiségű gyerekek anyanyelven való tanulásának jogát. A magyar osztályokban először csak az alsó tagozatok nyíltak meg, az 1949/1950-es tanévben pedig működniük kellett volna a felső tagozatoknak is. A CSKP elnöke hangsúlyozta, hogy az oktatásügy

„nem alkalmaz semmiféle diszkriminációt, és messzemenő megértéssel fordul a magyar kisebbség felé.”²¹

Rákosi Mátyás egyetértett Gottwald azon javaslatával, hogy a CSKP és az MDP vezetői vitassák meg egy közös találkozón a felmerülő problémás kérdéseket, s erre Prágában került sor 1949. február 28-án.²² A jelenlévők a problémák széles körét tárgyalták meg, beleértve a magyar nyelven történő oktatás kérdését is. Az MDP álláspontját Rajk László tolmácsolta. Felszólalása elején megállapította, hogy a legutóbbi megbeszélések és az egyezmény elfogadása óta elért eredményeket a magyar fél pozitívan értékeli. Mindemellett vannak olyan területek, ahol a kelleténél lassabban folynak a munkálatok, és hangsúlyozta, hogy sok probléma még mindig a reszlovakizációból származik. Rajk szerint a reszlovakizációval kapcsolatos magatartás negatív következményekkel járt a magyar nyelvű oktatás újraindítása terén. Rámutatott, hogy

„a magyar iskolák megnyitása a magyar szülők számától függ. Ha nem számoljuk bele a reszlovakizáltakat, akkor nincs elegendő szülő arra, hogy magyar iskolát hozzanak létre.

²⁰ NA, f. CSKP KB, K. Gottwald, 96. k., 1126. l. e.

²¹ NA, f. CSKP KB, K. Gottwald, 96. k., 1126. l. e.

²² Az MDP részéről Gerő Ernő, Rajk László, Révay József, Farkas Mihály és Bolgár Elek voltak jelen. A CSKP-t Rudolf Slánský, Viliam Široký, Václav Kopecký, Vladimír Clementis, Antonín Gregor és Ivan Horváth képviselte.

A másik gyakorlati következmény – iskolákat az adott igény szerint alapíthatnak. Azon szülők száma, akiknek jogukban áll iskolát igényelniük, így fokozatosan csökken.“²³

A magyar iskolák létesítésének ütemét lassúnak találta. Tudomása szerint ebben az időben csak 15-17 magyar iskola volt Szlovákiában. Komoly hiányosságnak tartotta, hogy egyes településeken 10-12 éves magyar nemzetiségű gyerekek nem tudtak sem írni, sem olvasni. Ilyen esetekben, jelentette ki Rajk, a csehszlovák kormány és a CSKP KB köteles közbenjárni. Nem került ki a magyar iskolákat érintő tanerőhiány kérdését sem. Szóvá tette, hogy Szlovákiában 3 500 magyar tanár volt, akikből 400-500 maradt, a többi a II. világháború végét követően Magyarországra távozott. Rajk László szerint azok a magyar tanárok, akik ebben az időben Szlovákiában éltek, alapos ellenőrzésen estek át, ezért „meg kellett felelniük” az új elvárásoknak és kritériumoknak.²⁴ Figyelmeztetett arra is, hogy néhány magyar osztályban szlovák tanárok tanítanak. Rajk kiemelte, hogy a legutóbbi találkozáson a csehszlovák fél jelezte, hogy megkezdzi azon magyar dolgozók képesítését, akik pedagógusokként lépnének munkába a magyar tannyelvű osztályokban. Ezen a téren azonban nem történt semmi. Rajk László felszólalására Viliam Široký reagált, aki rögtön az elején figyelmeztetett arra, hogy a magyar elvtársak tájékozatlansága nagy probléma. A reszlovakizációról szóló kérdés kapcsán elmondta, hogy a csehszlovák állampolgársági törvény elfogadását követően a reszlovakizált személyeknek lehetőségük nyílt az 1946–1948-as években kiadott reszlovakizációs dekrétumok visszaadására. Ezt a lépést követően a magyar kisebbség tagjainak számítottak. Az SZLKP elnöke ezután az oktatásügy helyzetéről szólt, és megjegyezte, hogy Szlovákiában abban az időben 53 település 73 osztályában tanítottak magyarul és a következő hetekben újabb iskoláknak kell megnyílniuk. Široký szerint azok a szlovák tanárok, akikről Rajk beszélt, valójában magyarok, akik szlovákul is tudnak. A pozsonyi egyetem tanfolyamairól is beszélt, amelyekre a magyar dolgozók jártak, hogy elvégzésük után a magyar iskolákban tanári munkát végezhesenek.²⁵ Majd a vitában ismét Rajk szólalt fel, és leszögezte, hogy az MDP és a magyar kormány a reszlovakizáció és az iskolák kérdésébe nem fog beavatkozni, mivel azt a CSKP és a CSSZK ügyének tekinti. Amennyiben a magyar fél foglalkozik ezzel a problémával, akkor azzal a joggal él, amely minden testvéri és kommunista pártot megillet. Hangsúlyozta, hogy „nem az önkéntes reszlovakizációval vagy asszimilációval van gond. Az erőszakos reszlovakizáció a lenini elvekkel ütközik.”²⁶ Megismételte, hogy a magyar osztályok megnyitása lassú tempóban zajlik, ami nemcsak az objektív nehézségeknek tudható be, hanem annak is, hogy a CSKP helyes irányvonalát az alsóbb szinteken szabotálják.

²³ NA, f. CSKP KB, K. Gottwald, 95. k., 1125. l. e.

²⁴ NA, f. CSKP KB, K. Gottwald, 95. k., 1125. l. e.

²⁵ NA, f. CSKP KB, K. Gottwald, 95. k., 1125. l. e.

²⁶ NA, f. CSKP KB, K. Gottwald, 95. k., 1125. l. e.

Az OTMMH a magyar tagozatok megnyitásának második fázisát 1949. február végére jelölte ki. Az adott határidőn belül 53 településen 79 magyar osztályt nyitottak meg.²⁷ Az OTMMH-ban a magyar tagozatok létrehozásával megbízott munkatársak döntése nyomán az 1948/1949-es tanév végéig a tagozatok megnyitását le kellett állítani. A következő fázis kezdetét 1949. szeptember 1-jére jelölték ki. Döntésüket a tanárihánnyal indokolták, továbbá azzal, hogy nem előnyös áthelyezni a gyerekeket a tanév közben. Rámutattak a magyar nyelvű oktatási segédletek alapvető hiányára, de elsősorban arra a tényre, hogy a dél-szlovákiai járások tanfelügyelőitől egyetlen javaslatot sem kaptak valamelyik konkrét községre nézve, ahol kellő számban kérvényeznék a tagozat létrehozását.

Miként a dél-szlovákiai járások tanfelügyelőinek az OTMMH részére küldött jelentéseiből látszik, a magyar lakosság abban az időben még meglehetősen bizalmatlan volt az állami szervek új eljárása iránt. A magyar kisebbség tagjainak tartózkodó magatartása az 1945–1948 közötti években tapasztalt hozzáállásból és gyakorlatból fakadt. A viszonyokat az iskolaügyben a reszlovakizáció miatt előállt helyzet is bonyolította. Az OTMMH jelentése szerint a királyhelmeci (Kráľovský Chlmec), a verebélyi (Vráble), a nagykaposi (Veľké Kapušany), a zselízi (Želiezovce), a szepsi (Moldava Nad Bodvou) és a rozsnyói (Rožňava) járásban egyetlen magyar tannyelvű tagozatot sem lehetett megnyitni, mert az említett járások egyes településein a reszlovakizáció után a magyarságukat vállalók csak minimális lélekszámban maradtak jelen, s számuk kicsi volt ahhoz, hogy a magyar nemzetiségű gyerekek akár csak egyetlen tagozatot is megtöltsenek.

A magyar tagozat létrehozását gyakran igényelték olyan magyar szülők, akiknek nem voltak iskolaköteles gyerekeik. Az OTMMH döntése alapján azonban ez a jog kizárólag az iskolaköteles gyerekek szüleit illette meg. Az osztályok megnyitása tekintetében Dél-Szlovákiában számottevő akadályt jelentett a tájékozatlanság. A Belügyi Megbízotti Hivatal beavatkozása negatívan befolyásolta ezt a folyamatot. Előfordult, hogy a magyar tagozat létrehozását kérvényezők jogosultságát a Nemzetbiztonsági Testület szervei vizsgálták felül. Ezért számos szülő döntött úgy, hogy továbbra is a szlovák osztályokban hagyja a gyerekeit. Az OTMMH 1950 májusából származó jelentése alapján a magyar oktatás újraindítása olyan állapotba került, hogy:

„az iskolai kérdés ahelyett, hogy a déli határ mentén konszolidálná a viszonyokat, ellentétet szült a magyarok és a szlovákok között.”²⁸

1949 elejére a helyzet odáig fajult, hogy az OTMMH-n a magyar tagozatok megnyitásának második fázisát követően, a magyar iskolahálózat felújítását célzó

²⁷ SNA, f. OMH, 12. d., let. sz. 78.

²⁸ SNA, f. OMH, 17. d.

bizottság kénytelen volt a déli járások összes tanfelügyelőjét összehívni, és 82 olyan községet kijelölni, amelyekben fokozatosan meg kellett nyitni a magyar tagozatokat. 1949. szeptember 1-jén 146 településen 267 magyar osztály volt.²⁹

A szlovákok és magyarok által vegyesen lakott járások szlovák tannyelvű iskoláiban is voltak problémák. Abban az időben sok olyan gyerek tanult ilyen intézményben, akik csak részben vagy semennyire sem bírták a szlovák nyelvet. Ezek a reszlovakizáltak gyerekei voltak, akiket ekkor szlovákokként tartottak számon, mivel a reszlovakizáció keretében a szülők szlovák nemzetiségűekként írták be őket. Az OTMMH ezért ideiglenesen engedélyezte, hogy azokban a szlovák nemzeti iskolákban (az alsó tagozaton), amelyek egy osztállyal rendelkeztek, az első és második évfolyamon a tanár a magyar nyelvet is használhassa az oktatásban.

Az 1949/1950. évi tanévben már a középfokú iskolákban (felső tagozat) is sorra alakultak meg a magyar tagozatok, 1950 júniusára hét ilyenről tudunk.³⁰

A magyar tagozatok szükségleteinek kielégítésére kiadták az alapvető anyagok kétnyelvű változatát: az osztálykönyvet, osztálynaplót, bizonyítványokat, az iskolát és az iskolába járást érintő, a szülőknek szóló felhívásokat. Az OTMMH 1951. március 31-én határozatot hozott arról, hogy az összes magyar tanítási nyelvű iskolának a külső megjelölésén – a táblákon – két nyelven fog szerepelni az intézmény neve: szlovákul és magyarul. Ugyanez vonatkozott a hivatalos bélyegzőkre is.

Nyilvánvaló, hogy a magyar nyelvű oktatás újraindításának legnagyobb akadálya a reszlovakizációval kapcsolatos hozzáállás volt. Klement Gottwald, illetve a CSKP további magas rangú cseh funkcionáriusai és kormányzati szervei a reszlovakizáció kérdésében is fokozatosan változtattak az álláspontjukon, és a szlovákokat igyekeztek meggyőzni egy új hozzáállás elkerülhetetlenségéről. A SZLKP vezetésében és a pártapparátus alsóbb szintjein ugyan többnyire úgy vélték, hogy a magyarsággal szembeni politikán változtatni kell, viszont sokaknak még mindig az volt a meggyőződése, hogy a reszlovakizáltakat továbbra is szlovákoknak kell tekinteni.

1949 folyamán éles ellentétek alakultak ki az SZLKP legfelsőbb irányításában az említett kérdés kapcsán, miként a magyar nemzetiséggel kapcsolatos további problémák tekintetében is. A magyar kisebbség akkori helyzetéről az SZLKP KB elnöksége 1949. február 5-én tanácskozott. A vitát megnyitó előadást Viliam Široký tartotta, aki a jelenlévőkkel a magyar kormány tanácserevével kapcsolatos javaslatát is ismertette. A csehszlovák kormánnyal olyan megállapodásra szerettek volna jutni, amely megoldaná a szlovákiai magyar iskolák tanárhiányát. A magyar fél képzett oktatókat ajánlott fel, akik Szlovákiában taníthattak volna. Másrészt szlovák pedagógusok mentek volna Magyarországra a helyi szlovák iskolákba dolgozni. Široký tájékoztatta az SZLKP KB elnökségének tagjait Klement Gottwald elutasító álláspontjáról a magyar fél javaslata kapcsán, és kijelentette, hogy

²⁹ SNA, f. OMH, 14. d., inv. sz. 78.

³⁰ SNA, f. SZLKP KB – titkárság, 7. d.

a csehszlovákiai magyar osztályokban lévő tanárprobléma kizárólag a CSSZK belügyének tekintendő. Figyelmeztetett arra is, hogy a magyarországi tanárok érkezésével:

„problémák sora keletkezne. Budapestre írogatnának, információkat adnának, és így további.”³¹

Viliam Široký ezért az SZLKP KB elnökségének azt ajánlotta, hogy csatlakozzanak a CSKP elnökének elutasító álláspontjához, amit el is fogadtak. Az elnökség ezen túl a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesületének (Csemadok) tervezett megalakításáról is tanácskozott.³² Leginkább annak a kérdése váltott ki vitát, hogy reszlovakizált személy lehet-e egy magyar egyesület tagja. A jelenlévők közül többen is nemleges választ adtak. Az SZLKP elnöke, Viliam Široký is úgy vélte, hogy aki reszlovakizált, nem lehet a Csemadok tagja. A magyar iskoláknak is figyelmet szenteltek, melyekről az oktatásügyi megbízott, Ladislav Novomeský szolgált alapvető információkkal. Elmondta, hogy 1949 elején 32 település 47 osztályában folyt magyar tannyelvű oktatás, melyekben 28 olyan szlovák nemzetiségű tanár tanított, aki a magyar nyelvnek is birtokában volt. Rajtuk kívül hat magyar nemzetiségű pedagógus is tevékenykedett, akikkel 1945-ben kivételt tettek, és 13 fiatal kommunista, akik politikai tanfolyamot végeztek, és a folyó év nyarán segédtanári szakképzésben vesznek részt.³³ Az elnökség által elfogadott, megbeszélte pontok között az utolsó az oktatási folyamatot érintette:

„Az iskolai kérdésben olyan politikát kell folytatnunk, amely végül az asszimilációhoz vezet.”³⁴

A magyar kisebbséggel szemben folytatott politikával kapcsolatos vélemények változása, beleértve az oktatás kérdéskörét is, az SZLKP legfelsőbb szerveiben sem volt egyszerű, s néhány esetben nem is volt összhangban a CSKP által kijelölt irányvonallal.

Az 1949 második felében Magyarországon lezajlott események, konkrétan Rajk László pere előkészítésének és lefolytatásának hatására az SZLKP vezetőségének több tagja változtatott az álláspontján. A Rajk-per mellett a Informbüro második, Jugoszláviáról szóló határozatának elfogadása is közrejátszott ebben: utóbbi a kommunista pártok budapesti, 1949 novemberi tanácskozásán történt meg.

³¹ Popély, 2008. 152.

³² Bővebben a Csemadokról l. Gabzdilová, Soňa: *Vznik a činnosť Csemadoku v kontexte politiky KSČ (1949–1951)*. *Historický časopis*, 2008. 3. 477–496.

³³ Popély, 2008. 154.

³⁴ Uo. 159.

A határozat leszögezte, hogy a kommunista mozgalom fő ellensége az ún. burzsoá nacionalizmus.

A szlovákiai magyarsággal kapcsolatos egységes álláspont hiánya az SZLKP vezetőségén belül a széles körű elnökség 1950. január 6-i ülésén is megmutatkozott. Itt a tagok egy részében az „internacionalista elv” keltette fel az érdeklődést, mások viszont – főleg azok az ún. nemzeti irányultságú kommunisták, akik a magyar kisebbségi kérdést 1945–1948 között akarták „megoldani” – az új irányzattal szemben fenntartásaikat fejezték ki.³⁵ Az SZLKP széles körű elnöksége főként a Csemadok, a reszlovakizáció és az első 1945 utáni magyar nyelvű újság, az *Új Szó* kiadásának kérdésével foglalkozott.³⁶ Az oktatás problémái másodlagosak voltak.³⁷ Erre a tanácskozássra az SZLKP IX. kongresszusán került sor, amikor tőztek a „burzsoá nacionalisták” nyilvános „leleplezésének” előkészületei.

1950. május 24–27. között zajlott Pozsonyban az SZLKP IX. kongresszusa, ahol leleplezték az ún. szlovák burzsoá nacionalistákat: Gustáv Husákot, Ladislav Novomeskýt, Daniel Okálit, Ladislav Holdoš és Ivan Horváthot.³⁸ Bár az említett funkcionáriusok ellen a – főleg a cseh nemzet ellen irányuló – „szlovák nacionalizmus” ürügyén indult eljárás, Holdoš kivételével magyarelles állásfoglalásaik sem maradtak említés nélkül. Ahogyan az SZLKP központi sajtóközlőnye, a *Pravda* írta: a burzsoá nacionalisták Szlovákia alapjait igyekeztek aláásni azzal, hogy a szlovák, magyar és ukrán nemzetiségű munkásság egységét bontották meg, amit a szocializmus egyik alapkövének tekintettek.³⁹ Azokat a politikai vádakot, amelyek a magyar kisebbséggel szemben elkövetett tetteket érintették, három alapvető csoportba oszthatjuk: 1. a magyarság diszkriminációja a II. világháború utáni években; 2. a magyar lakosság jogorvoslata kapcsán tanúsított magatartás 1948 februárjától 1950 elejéig; és 3. a szlovák–magyar viszonyban fennmaradó feszültség. Az SZLKP „nacionalista frakciójának” leleplezésével megoldódott az a probléma, amivel a CSKP 1948 ősze óta küszködött: hogyan mentsék meg a párt

³⁵ Barnovský, Michal: *Sovietsky zväz, komunisti a riešenie maďarskej otázky na Slovensku v rokoch 1945–1950*. In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (eds.): *Bolševizmus, komunizmus a radikální socializmus v Československu*. Zväzok III. Praha. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán 2004. 180–181.

³⁶ A szlovákiai magyar nyelvű sajtó, könyvkiadás, rádióadások és oktatás 1948–1953 közötti kérdésköréhez l. Szűcs Katalin: *Magyar iskolák (Cseh)Szlovákiában 1944-től napjainkig, a kulturális élet fontosabb vonatkozásaival*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2014. 27–37.

³⁷ SNA, f. SZLKP KB – elnökség, 794. d., 1. l. e.

³⁸ A szlovák politikai életben fontos posztokat töltöttek be. Gustáv Husák a Megbízottak Testületének volt az elnöke, Ladislav Novomeský oktatásügyi megbízottként dolgozott, Daniel Okáli a lakosságcsereért felelős kormány meghatalmazott, majd 1948 februárját követően belügyi megbízott volt, Ivan Horváth budapesti csehszlovák nagykövetként, Ladislav Holdoš pedig a Szlovákiai Egyházügyi felelős Hivatal vezetőjeként tevékenykedett.

³⁹ *Pravda*, 1953. június 12. 2–3.

tisztaságát és politikájának hitelességét a II. világháború vége és az 1950 közötti időszakra vonatkozóan.

Az ún. burzsoá nacionalistaként megvádolt Ladislav Novomeskýt már 1950. május elején felmentették oktatásügyi megbízotti pozíciójából. Az SZLKP IX. kongresszusát követően utódja Ernest Sýkora lett, aki az új „internacionalista politika” fő képviselőjeként tevékenykedett hivatalában. A korszak iróniája, hogy éppen Novomeskýt – azon kevés szlovák politikusok egyikét, aki 1945-ben lehetőséget próbált biztosítani a magyar tannyelvű oktatásra a népiskolákban – vonták felelősségre azokért a hiányosságokért és tévedésekért, amelyek – a vád szerint – a magyar oktatás újjászervezését 1948 októbere és 1950 májusa között jellemezték. A tagozatok létrehozása nagy hibaként szerepelt az oktatási megbízott „számláján”. A bírálók az önálló magyar iskolák létrehozása mellett érveltek. Felrötták az ebben a munkában közvetlenül részt vevő dolgozóknak a tagozatok lassú tempóban történő létrehozását, továbbá a magyar tanárokkal szembeni helytelen magatartást, végül pedig a magyar lakosság érdeklődésének hiányát az anyanyelvi oktatás lehetősége iránt. Az *Učiteľské noviny* [Tanárok Lapja] című folyóirat leszögezte, hogy a magyar tanítási nyelvű iskolák és annak diákjai, tanárai, illetve a magyar nemzetiségű szülők is megsínylelték a burzsoá nacionalisták tevékenységét.

A második világháború után a magyarokat sújtó diszkriminációt az SZLKP 1950 májusában lezajlott IX. kongresszusáig elhallgatták, illetve a burzsoázia alattomos aknamunkájaként értelmezték. Viliam Široký a megindított kampány során a kongresszust követően hangsúlyozta, hogy épp a szlovák nacionalisták szolgálták ki a burzsoázia érdekeit magyarelles politikájukkal. E kritika hitelességét az a tény is igazolta, hogy 1948 februárját követően azok a fontos politikai pozíciókat betöltő személyek, mint Gustáv Husák, Daniel Okáli vagy Ladislav Novomeský, akiket a „burzsoá nacionalizmus” legfőbb képviselőiként bélyegeztek meg, 1945-öt követően valóban a magyarelles intézkedések részesei voltak. Aényt, hogy tevékenységük nemcsak a kommunista párt jóváhagyott politikájával, de a hivatalosan érvényre juttatott állami irányvonalal is összhangban volt, figyelmen kívül hagyták.

Az OTMMH – közvetlenül az SZLKP IX. kongresszusa után – két határozatot adott ki 1950 júniusában, amelyek szerint Szlovákiában a magyar tagozatok rendszerét megszüntették, helyette pedig mindenütt, ahol magyar gyerekek vannak, illetve a magyar szülők igénylik, önálló magyar tanítási nyelvű óvodákat, nemzeti iskolákat (alsó tagozat), középiskolákat (felső tagozat), szakiskolákat és gimnáziumokat (3. fok) kell létrehozni.⁴⁰

Így 1950 derekától elkezdődött az átállás a szlovák iskolák magyar tagozatainak létrehozásáról az önálló, magyar tannyelvű iskolák megnyitására. Egy év leforgása alatt – 1950 júniusától 1951 júniusáig – nagyarányú mennyiségi növekedésre került sor. 1950. június 30-án 319 magyar osztály volt az iskolákban (alsó

⁴⁰ SNA, f. OMH, 179. d.

tagozaton) és 7 a középiskolákban (felső tagozaton).⁴¹ Egy évvel később 530 iskola (alsó tagozat) 1098 osztállyal és 86 középiskola (felső tagozat) 175 osztállyal rendelkezett.⁴²

Az iskolák gyors ütemben jöttek létre, tekintet nélkül arra, hogy az adott intézményeknél fennálltak-e vagy sem a magyar nyelvű oktatás feltételei.⁴³ Az iskolaügy küszködött a tantervek hiányával, ami a két műszakban folyó tanítás bevezetését tette szükségessé. Az óvodáktól a magyar iskolák legfelsőbb fokáig (3. fok) az összes tantárgynál hiányoztak a magyar tankönyvek. Főleg azonban a pedagógusok hiánya volt aggasztó. Ezt a problémát az oktatásügy különböző, néhány hónapig, sőt csak néhány hétig tartó gyorstalpaló tanfolyamok szervezésével oldotta meg. Akik elvégezték ezeket, gyakran csak alapfokú műveltséggel rendelkeztek, s azonnal bekapcsolódtak a pedagógiai munkába. Ezáltal pedig újabb súlyos probléma jelent meg a magyar iskolákban: a tanárok az iskolák minden fókán rendkívül alulképzettek voltak. Ez a helyzet az ötvenes évek elején a szlovák oktatási intézményekben is fennállt, de kevésbé volt jellemző.

1948 második felében kezdte meg a hatalmon lévő kommunista párt újjászervezni a magyar nemzetiségű diákok anyanyelvi oktatását. Az alapvető kisebbségi jogok egyikének alkalmazására azonban minden tekintetben a kommunista párt ideológiája, a marxizmus-leninizmus nyomta rá a bélyegét. A SZLKP 1950. májusi IX. kongresszusán leplezték le a bűnös ún. burzsoá nacionalistákat, akik a második világháború utáni években akadályozták a szlovákiai magyar nyelvű oktatás megújítását. A CSSZK-ban az 1948–1950 közötti időszakban a társadalmi, politikai és kulturális élet minden aspektusát – beleértve az oktatási szférát is – a szovjet mintára kialakított, sztálinista kommunista diktatúra uralta, amely épp azt tette semmissé, ami alapvető az oktatásban – az önálló és alkotó gondolkodást. A nevelésnek és a tanításnak a magyar tannyelvű iskolákban is ehhez kellett alkalmazkodnia. A CSKP ideológiájának elválaszthatatlan részét alkotta a proletár internacionalizmus, mely szerint a szocializmust építő országok, nemzeteik és nemzetiségeik között nem állhattak fenn konfliktusok. Jóllehet a szlovák többségi és a magyar kisebbségi társadalom között a felszínen nem voltak ellentétek, a történelemből itt maradt negatív tapasztalatok mindkét oldalon ott lappangtak.

Fordította: Czáboczy Szabolcs

⁴¹ SNA, f. OMH, 334. d., inv. sz. 282.

⁴² SNA, f. OMH, 179. d. Oktatásügyi megbízott alkalmazottainak gyűlése, 1951. június.

⁴³ Az 1950/1951-es tanévben csak három olyan intézményben oktattak magyar nyelven, amelyek a gimnáziumok és szakiskolák szintjén voltak. Ezen a szinten az OTMMH rendelete értelmében tagozatokat is létrehozhattak. A kassai felsőfokú ipari iskola gépészeti szakán nyílt magyar tannyelvű osztály. Két önálló iskola volt: a pozsonyi magyar tanítási nyelvű tanítóképző gimnázium és a komáromi gimnázium.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barnovský, Michal: *Sovietsky zväz, komunisti a riešenie maďarskej otázky na Slovensku v rokoch 1945–1950*. [A Szovjetunió, a kommunisták és a szlovákiai magyarkérdés megoldása az 1945–1950 közötti években.] In: Kárnik, Zdeněk – Kopeček, Michal (ed.): *Bolševizmus, komunizmus a radikální socialismus v Československu*. [Bolsevizmus, kommunizmus és radikális szocializmus Csehszlovákiában.] Svazek III. (III. kötet) Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2004. 164–165.
- Barnovský, Michal: *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945–1948*. [Úton a hatalmi monopólium felé. Hatalmi-politikai harcok Szlovákiában az 1945–1948 közötti években.] Bratislava: Archa, 1993. 100–118.
- Csicsay, Alajos: *Iskolatörténet*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2002.
- Gabzdilová, Soňa: *Možnosti a obmedzenia. Vzdelávanie v jazyku maďarskom na Slovensku 1918 – 1938*. [Lehetőségek és korlátozások. Magyar nyelvű oktatás Szlovákiában 1918–1938.] Košice: Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Spoločenskovedný ústav, 2017.
- Gabzdilová, Soňa: *Vznik a činnosť Csemadoku v kontexte politiky KSČ (1949–1951)*. [A Csemadok létrejötte és tevékenysége a CSKP politikájának kontextusában [1949-1951] *Historický časopis*, 2008. 3. 477-496.
- László Béla: *A (cseh)szlovákiai oktatásügy szerkezete, valamint közigazgatási és jogi keretei 1945 után*. In: Tóth, László – Filep, Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. II. Budapest: Ister Kiadó, 1998. 94–178.
- Popély Gyula: *A magyar iskolaügy kálváriája Csehszlovákiában 1918–1945*. In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. II. Budapest: Ister Kiadó, 1998. 5–93.
- Popély Árpád: *Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948–1956 közötti történetéhez I. Spisy k dejinám Maďarov v Československu v rokoch 1948–1956 I*. Somorja/Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet/Fórum inštitút pre výskum národnostných menšín, 2008.
- Szűcs Katalin: *Magyar iskolák (Cseh)szlovákiában 1944-től napjainkig, a kulturális élet fontosabb vonatkozásaival*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2014. 27–37.
- Šutaj, Štefan: *Reslovakizácia. (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne). A reslovakizáció. [A nemzetiség megváltozása a szlovákiai lakosság egy részénél a II. világháború után]*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991.

- Vadkerty, Katalin: *Maďarská otázka v Československu 1945–1948. Dekréty prezidenta Beneša a ich dôsledky na deportácie a reslovakizáciu.* [A magyarkérdés Csehszlovákiában 1945–1948. Beneš elnök dekrétumai és a deportálásra és a reszlovakizációra gyakorolt hatásuk.] Bratislava: Kalligram, 2002. 371–480.
- Vartíková, Marta: *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944–1948.* [Szlovákia Kommunista Pártja. Az 1944–1948 közötti konferenciák és plénumok dokumentumai.] Bratislava: Pravda, 1971. 699.